

MAGYAR FIGYELŐ

KÁLI NAGY LÁZÁR EMLÉKEZÉSEI A KOLOZSVÁRI SZÍNJÁT SZÁS HŐSKORÁRA

1942. november 15-én ünnepelte Kolozsvár az erdélyi nemzeti játékszín és egyben az állandó magyar színjátszás megszületésének százötvenedik évfordulóját. Műveltségi életünk egyik leggazdagabb eredménye és színművészetünk úttörőinek nemes alakja előtt hajtott fejet ezen az ünnepen Erdély magyar társadalma. Káli Nagy Lázár emlékezései élénk fényt vetnek azokra a lelkes időkre, amikor a küzdelmes sorsot vállaló színészek s a kezdeményezésük jelentőségét átérző társadalom az áldozathozatalban egymásra találva, olyan színpadot teremtettek, amelyen azóta a magyar szó soha el nem hallgatott.

1795-től fogva az 1807. esztendeig volt szállása az „Erdélyi Nemzeti Játékszínnek” az írt Pataki Sámuel házában, holott két rendbeli logéi voltak a szalának és más lakosbák is fent az egész tractusbeli commoditások árenda mellett általadattak elsőb 800, azután, a papiospénz szaporodásával, 1000 forintra felrugtatott az árenda; de amíg a nemes városból kiárendált maszkaras bálokat a theatralis biztosság tarthatta, addig azalatt a bálok után bekapott nyereség közel lefizette az árendát. Ezen Pataki-háznál folytatott játéssokról meg lehet jegyezni: a városnak középontján lévén az épületnek fekvése, a kolozsvári publikum, a pénz bősége is hozván magával, csoportosan, számosan járta a játékokat. Nem voltak egész 1810. esztendeig Kolozsvárt idegen nyelven játéss truppok, vagy két versbe nyárban, mikor a magyar társaság Magyarországon excursioban volt, fordult meg vagy két német trupp, de két-három hónapi játéssok után továbbutazott. Azon 18 esztendő alatt emlékezzünk reá, mennyire kedvelték hazánk nagyjai, dámai a magyar theatrumot; a nagy Pálm Jozefa, gubernátor urunk gróf Bánffy György őexcellenciája életepárja jó példával ment elől, mindenkor logét tartott, amikor csak rosszul nem volt, vagy olyas nagy bajai el nem tartóztatták, kedves leányaival, leányunokáival gyakorolta theatrumba járását; a nagy gubernátor, gróf Bánffy György úr őexcellenciája is, egészsége míg meg nem bomlott, sokszori megjelenésével a theatrumhoz kellett szeretetét a publikumnak fenn tartotta; az ajándékozás, pénzbe, öltözetekbe ezen első háztól szakadatlanul folyt a társaságra s annak tagjaira. De nem is lehetett másképpen egy olyan nagy asszonyságtól, mint Pálm Jozefa, aki merő kegyesség és ada-

kozás volt, akiről több számos dicséretei közt azt az egyet kell csak idejegyezni, hogy Bécsben, német szülőktől születvén, férjhez menetele után, szeretett férje mellett, a magyar nyelvet tökéletesen megtanulta, minden nap azon beszélt, hogy a született magyarok közt, magyar nyelv közt nevelkedett ember is felül nem haladta magyarságával; gróf Pálm Jozéfa magyarul oly finomul írt, fordított, hogy auctorokkal a szép pallérozott, jóízű magyar írásával vetélkedett.

Nem csuda hát azon 18 esztendőök alatt ily jó példával menvén elé Erdélyben a legelső értékű, rangú pár ember, ha a más mágnások, dámák, urak és a nemzeti nyelvekhez buzgó hív polgárok oly szorgalmasan járták a theatrumot, azt most egyik, majd másik dáma ajándékival, drága köntöseivel, gazdagította, a sok ajándékozásból gyűlt nem megvető bibliothéka, garde-robe, melyek a sok excursiokkal, sok kézen lett forgásokkal, meg is rongyolódtak, de nagyon el is kevesedtek. Nem csuda továbbá, az akkori theatrum szeretőknek sokasága, mert gróf Teleki Lajos, Teleki Ferenc jóltevőin kívül, volt azon idő alatt néhai báró Wesselényi Miklósban egy olyan mecénása, amint feljebb volt szó róla, aki minekutána 1795-ben diaetaliter theatralis biztosnak választatott, mindjárt közelebb vette magára a theatrum bajait, szükségait, nagy hazafi lévén, mind a nagyobb, mind a kisebb sorsuakat szüntelen hazája, nemzete nyelve, theatruma szeretetére más előkelőbb barátjaival együtt buzdította, nógatta, a theatumba nem járókat sokszor megszólította, sőt meg kell róla vallani, hogy az olyanokat nem is szerette, nem kívánt velek barátkozni. Boldog és szerencsés volt ezen időszakasz alatt Kolozsvárt az írt, s jó rendbe hozott, sok derék játszó tagokkal megerősödött nemzeti társaság; nem voltak Kolozsvárt akkor, mint azután elkövetkezett meghasonlások; egyik rész a magyar, más a német játékokat nem kedvelte inkább, hanem egy árendába bírt nemzeti theatrum, egy nemzeti játszó társaság volt és virágzott, minden abba gyönyörködött, abba járt, igyekezett minden előmentén s boldogságán. Az országos biztosság is segédekét vévén fel, a kormányzást igen bölcsen vitte, a financia a legjobb módal ment és a kassza annyira szaporodott, hogy a theatrumhelynek, ahová a nemzeti theatrum építtessék, a Torda-kapu előtt, volt bécsi újságíró, Szacsvai Sándortól, szép darab hely vásároltatott 1000 rforinton, melyre azután távolacska léte mián, minekutána a mostani új theatrum helyét a református fő consistoriumtól az írt érdemes öt hazafiak a magyar nemzet számára megvásárlották, nem építtetett és a theatrum 1000 rforintja ma is fizetetlen a Szacsvai successorainál hever. Említeni kell azt is ezen epocháról, hogy Kócsi Patkó János igyekezetével a magyar theatrumon magyar operák is adtak elé, nagy meglepésére a publikumnak, mely után a muzsikát kedvelő uraktól számos symphoniák, kották ajándékoztattak, könyvek, köntösök, vásznak ajándékozásába vetélkedve üzték egymást a hazafiak és dámák.

(Az Erdélyi Nemzeti Játékszínnek, Magyar Játészótársaságnak eredete, fennállásának, viszontagságainak a mai időkig leírása. 1821.)

A NEMZETISÉGI KÉRDÉS A KÉPVISELŐHÁZBAN

Dr. Mikó Imre országgyűlési képviselő f. évi november 20-án elmondott képviselőházi beszédét komoly figyelmet érdemlő, irányadó szempontjai miatt teljes egészében közöljük.

Tisztelt Ház!

Az állami költségvetésben szereplő minisztériumok közül a miniszterelnökség részére előirányzott kiadások összege a legcsekélyebb, tehát a miniszterelnökség az egyes tárcák költségvetésének nagysága szempontjából az utolsó helyen áll. Ebből a tényből azonban nem lehet azt a következtetést levonni, mintha a miniszterelnökség munkája a legkevésbé jelentős volna. Sőt ellenkezőleg, éppen ezért olyan alacsony e tárca költségvetése, mert a miniszterelnökség bizonyos fokig a felérendeltség viszonyában áll a többi minisztériumokkal és nem lévén külön külső igazgatása, az értelmisségi munkanélküliség leküzdése, a vitési rend és a központi statisztikai hivatal működésének a fedezése. Külön fejezetben szerepel az idén először a propaganda szolgálat, miután ezt az év folyamán kinevezett nemzetvédelmi propagandaminiszter és hivatalos apparátusa látja el.

T. H. Tekintettel arra, hogy a házszabályok a költségvetési vita folyamán a beszédedőt félórában korlátozzák, engedtessek meg nekem, mint az Erdélyi Párt vezérszónokának, hogy az előbb felsorolt és a miniszterelnökség hatáskörébe tartozó kérdések közül egyet kiemeljek és csak arról szóljak részletesebben. S engedtessek meg ugyanakkor, hogy a költségvetési vita hagyományai szerint ne csak ennek a kérdésnek a kezelésére az I. cím 5. rovatában előirányzott 3,100.000 pengő alacsony, illetve magas voltáról beszéljek, hanem felvessem e költségvetési tétel távlatában azt a problémát, amelynek korszerű megoldása szerény meggyőződésem szerint a magyar államiság létének, vagy nemlétének kérdése. Ez a probléma a *nemzetiségi kérdés*.

T. H. Ha átlapozzuk az utóbbi évek képviselőházi és felsőházi naplóit, meglepetéssel állapíthatjuk meg, hogy a nemzetiségi kérdés nem szerepel az országgyűlés előtt olyan mértékben, amilyenben azt a kérdés súlya és hordereje s nem utolsó sorban a többi politikai problémákhoz való viszonya megkíváná. Ennek lehet az az oka, hogy e kérdésnek kényes külpolitikai vonatkozásai vannak, de lehet az is, hogy nincs minden nemzetiség az országházban képviselve. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy a zsidókérdésnek mennyivel több időt szentel az országgyűlés, noha itt csak nyolcszázézer magyarországi lakosról van szó, a nemzetiségek pedig a mai Magyarországon hárommillió lelket számlálnak; ha azonban az ezeréves határok keretei között gondolkozunk a szentistváni birodalom lakóinak majdnem fele nem magyar anyanyelvű. S ha tovább visszük a párhuzamot, a zsidókérdésben ma már nagyjában egységes a képviselőház álláspontja, a *nemzetiségi kérdés tekintetében azonban nemcsak a nemzetiségi, hanem a magyar képviselők között sem alakulhatott ki egységes felfogás*. Vigyáznunk kell tehát, nehogy a tiszakálmáni korszaknak a hibájába essünk és csak azokat a problémákat lássuk és a közvéleményben is ilyen szemléletet alakítsunk ki, amelyek az országházban jelen vannak és tárgyalhatnak. Mert a nemzetiségi kérdés az országban mindenütt jelen van és nincs egyetlen magyar probléma, amelynek az elbírálásánál

mellőzhetnök azt a szempontot, hogy Magyarország lakóinak egy negyede nem magyarnak született.

T. H. Kevés kérdés váltott ki ellentéteesebb felfogásokat és nagyobb harcokat a magyar politikai életben, mint a nemzetiségi kérdés. A rendi korszakban a nemzetiségek részben külön területi önkormányzattal rendelkeztek, részben a magyar nemesség soraiba felemelkedhettek s így szervesen illeszkedtek be a magyar állami és társadalmi rendbe. A rendi keretek felbomlásával azonban ezek a kötelek mind felszakadtak, s a nemzetiségi polgári osztály kialakulásával megbomlott a nemzetiségi törekvések és az új magyar állam közötti egyensúly. A magyar politikai élet egyik frontján *Széchenyi, Wesselényi, Deák, Eötvös, Mocsáry* a nemzetiségek polgári egyenjogúsításával és szabad nyelvhasználatával gondolták megoldhatónak a kérdést s az e tárgyban hozott 1868. évi 44. tc. a külföld előtt is a magyar politikai bölcsesség szép példáját szolgáltatta. A másik oldalon *Tisza Kálmán, Bánffy Dezső* a magyar hegemonia biztosítását tartották a legfontosabbnak a nemzetiségi kérdés megoldásához. De ugyanazoknak az államférfiaknak erről a kérdéstről alkotott véleménye is nagy változásokon ment keresztül. Gondoljunk csak a legnagyobbak közül *Kossuthnak* 48 előtt és az emigrációban vallott felfogására, vagy *Apponyira*, az 1907. évi törvények megalkotójára és a népszövetségi magyar főmegbízottra.

A trianoni csonka Magyarország nemzetiségi szempontból Európa egyik leghomogénebb állama volt s így ott tulajdonképpen csak a sváb kérdés foglalkoztatta a miniszterelnökség második ügyosztályát. De a nemzetiségi kérdés megítélése azóta sem egységesebb, hogy az ország örvendetes gyarapodása ezt a problémát *ismét virulenssé tette* Magyarországon, – amint a *miniszterelnök úr* már 1942 március 19-iki bemutatkozó beszédében a Ház előtt kifejezte magát. Megnyugvással kell azonban megállapítanunk, hogy az országgyűlés ma sokkal tárgyilagosabban kíván ezzel a problémával foglalkozni, amennyiben a legnagyobb ellenzéki párt, illetve pártszövetség vezetője, *Imrédy Béla* képviselőtársunk is kijelentette, hogy »ezt a rendkívül kényes nemzetpolitikai kérdést *nem szabad a pártpolitikai viták síkjára áttolni*«. És valóban a dualizmus korának a nemzetiségi kérdés terén egyik legsúlyosabb hibája az volt, hogy a nemzetiségi kérdést a pártok közötti licitálás tárgyává tette, amiből természetesen csak a nemzetiségeknek volt hasznuk. Súlyos politikai bűne az akkori kormányoknak, hogy a könnyebben befolyásolható nemzetiségi területeket fejlesztették és halmozták el kedvezményekkel, ugyanakkor pedig az ellenzéki tájékozódású magyar vármegyéket elhanyagolták. Nagyrészt erre vezethető vissza a Székelyföld gazdasági elmaradottsága és a románlakta vidékek fellendülése a Trianon előtti Erdélyben, ami önmagában is cáfolata annak, hogy a nemzetiségeket gazdasági téren elnyomták volna. De ugyanilyen felelősség terheli az ellenzékét azt a részét, mely a nemzetiségi pártokkal szövetkezett az általános titkos választójog vagy más demokratikus vívmányok kiharcolására. Mert a nemzetiségi pártokat e jelszavakon túl csak az érdekelte, hogyan tudnák az így kelthető zavart a magyar államiság megdöntésére felhasználni.

Csak a trianoni katasztrófa után tárultak fel teljes valójukban ennek a multnak a hibái és mulasztásai s az idegen megszállás alatt ébredt fel a magyarság arra, hogy minden politikai hitvallás, negyvennyolc vagy hatvanhét, amiért azelőtt ölre mentek az emberek, tárgytalanná vált, a magyar végeken egyetlen politikai realitás van: *az ősfoglaló és államfenntartó magyarság harca a vendégjogon befogadott és a határokon túlra gravitáló nemzetiségekkel szemben*. S ez a realitás, ami kisebbségi sorsban a magyarságot egységes politikai védőövezet kiépítésére és a belső népi szervezkedés megindítására készítette, lényegileg Észak, Kelet és Dél

visszatérése után sem változott. Ma is minden országos politikai kérdést abból a szempontból kell megítélni, hogy a visszatért Felvidék több mint egytizede szlovák, Kárpátalja háromnegyede ruszin, a visszatért Erdély fele román s a visszafoglalt Délvidéknek csak egyharmada magyar. Ezért hirdeti pártom ma is a kisebbségi politika hagyományaként *a pártok feletti összefogás szükségességét*, ami felé, örömmel látom – lehet, hogy nem a mi gyenge szavunkra, hanem az események kényszerítő hatása alatt – az utóbbi időben egyre több lépést teszünk.

A politikai egység kívánalmaként sokan a mozdulatlanságot állítják fel, pedig ha valahol, akkor éppen a nemzetiségi kérdés terén alkalmazható a legkevésbé a »legyen úgy, mint régen volt« elavult álláspontja. Magyarország kétszéri összeomlásának, Világosnak és Trianonnak az okai között ott látjuk első helyen a nemzetiségi kérdés megoldatlanságát. Az új Európában kialakuló új Magyarországnak a sorsa is a mi érzésünk szerint *a nemzetiségi kérdésen fordul életre, vagy halálra*. A nemzetiségi kérdés nem redukálható egyszerűen Magyarország és a környező államok közötti fegyveres erőviszonyra, mert a nemzetiségi kérdés győztes háború esetén is előttünk áll ma, amikor a kis nemzetek csak részben urai saját sorsuknak, a nemzetiségekhez való viszonyunkért *felelősek vagyunk Európának és a művelt világnak*. Ha a történelmi magyar génusz sikeresen tud megbirkózni ezzel a kérdéssel, akkor barátaink is szívesebben bízzák reánk a Kárpátmedence mind több nemzetiségének a sorsát. Ha nem, akkor a saját hazánkban is kicsúszik a lábunk alól a talaj. A nemzetiségi kérdés helyes kezelése iránt mi, akik vegyes nemzetiségű területen élünk, fokozott felelősséget érzünk, annál is inkább, mert az idegen megszállás alatt ennek a kérdésnek nagyobb mélységeit és szélesebb távlatait pillanthattuk meg és a nemzetiségi problémát a kisebbség és többség oldaláról, az árnyékos és napos oldalról egyaránt megismertük.

Arról beszéltem az előbb, Tisztelt Ház, hogy a nemzetiségi kérdés mikénti megoldásáért nemcsak a magyar történelemnek, hanem Európának is felelősek vagyunk. Európa most folyó átalakulásával pedig a nemzetiségi kérdés szemlélete is gyökeresen megváltozik s ezt feltétlenül szem előtt kell tartanunk, amikor álláspontunkat e tekintetben kialakítjuk.

Az első világháború után Párisban és környékén a nemzetiségi elv és a népek önrendelkezési jogának jelszavával vonták meg az új határokat. Az eredmény mégis az lett, hogy az anyaországunkból kintrekedt kisebbségek száma 40 millióra emelkedett s minden 100 közül 12 ember jutott Európában kisebbségi sorsba. Ezek közül abszolút számokban a németek voltak a legtöbben, közel 10 millióan, viszonylagosan azonban a magyarok vezettek, mert *az egész magyarságnak majdnem egyharmada került idegen megszállás alá*. A világ újjárendezői tehát nem térhettek ki a nemzetiségi kérdés rendezése elől, amit a békekonferencia mellett dolgozó egyesült zsidó bizottság vetett fel, mivel a kisebbségek közül csak ők rendelkeztek összeköttetéssel Wilson elnökhöz. Az összes kisebbségi egyezményeknek alapul szolgáló lengyel kisebbségi szerződés tizenkét szakasza közül tizenegy a zsidó bizottság emlékiratának szinte szó szerinti fordítása s így a népszövetségi kisebbségvédelmi rendszer nem volt egyéb, mint a zsidóság helyzetéhez és kívánalmaihoz mért jogszabályok általánosítása.

Ma már ez a liberális rendszer a múlté s a nemzeti szociálizmus uralomra jutása óta Németországban kialakult a nemzetiségi kérdésnek egy merőben új szemlélete, mely az európai nemzetiségekre és életre rányomta bélyegét. Mi a két felfogás a zsidó-liberális és német-nemzetiszocialista nemzetiségsszemlélet közötti alapvető különbség?

A liberális felfogás szerint a nemzetiség mennyiségi fogalom volt és kisebbségnek nevezték a többséggel szemben. A nemzetiszocialista állás-

pont szerint a nemzetiség minőségi fogalom, amelynek az alapját a népiség képezi.

A liberális rendszer, néhány kivételtől eltekintve, csak azoknak az állampolgároknak biztosított jogokat, akik nyelvi, faji, vagy vallási tekintetben kisebbséghez tartoznak. A nemzeti szociálizmus szerint a nemzeti jogoknak nem az egyén, hanem maga a népcsoport a hordozója, amelyet a faji homogenitás, a közös nyelv és a történelmi sorsközösség tart össze.

A liberális nézet a nemzet és az állam azonosságának francia elméletéből indul ki és a kisebbségi egyéneket is a politikai nemzet tagjainak tekintette, csak kulturális vonatkozásban biztosítva számukra bizonyos jogokat. A nemzeti szociálizmus a népi gondolatból indul ki és azt tanítja, hogy a népiség az alapja a politikai életnek. A nemzetiség, amit a nemzeti szociálista birodalom népcsoportnak nevez, a népközösségnek az a része, amelyet a sors idegen állam kötelékébe illesztett be. A francia felfogás szerint először van az állam, amelyet a nemzet teljesen kitölt, a német felfogás szerint először van a népközösség, mely akkor is politikai egységet alkot, ha egyes népcsoportjai idegen államban élnek.

A liberális rendszerben a kisebbségekhez tartozó egyéneknek a többségi állampolgárokkal való jogegyenlősége volt a kisebbségi jogok alfája és omegája, s a jogegyenlőség gondolatából következett a kisebbségek szabad nyelvhasználatának és vallásszabadságának a joga. A nemzeti-szociálista népcsoportok életét a közösségi gondolat hatja át, aminek az önkormányzat a jogi formája. Az autonómia keretei közé tartozik az egyház, az iskola, a nyelvhasználat, a társadalmi szervezethez, gazdasági megalapozottság, mint egy meghatározott létezésben élő népcsoport népközösségi életének tényezői.

A liberálizmus korában a kisebbségi politikát az erőszakos, vagy békes asszimiláció szelleme irányította, amit Mello Franco és több antant-államférfi a Népszövetség ülésein nyíltan hangoztatott. A nemzeti szociálizmus nem akarja a nemzetiségeket asszimilálni, mert a népi gondolat szoros kapcsolatban áll a fajelmélettel s nemzetiségi politikája a disszimiláció, a népcsoportok szétválasztása és elrekesztése felé irányul.

Végül a versaillesi Európában a kisebbségi szerződéseket kollektív garanciával látták el, amidőn a Nemzetek Szövetségének a védelme alá helyezték. A nemzeti szociálizmus által tervezett Európában a nemzetiségek ügye csak az érdekelt államokra tartozik, amelyek államközi kétoldalú szerződésekkel fogják kölcsönösen biztosítani egymás népcsoportjainak jogvédelmét.

T. H. A magyar nemzetiségi politika mindig lépést tartott az európai fejlődéssel, de sohasem másolta le a kisebbségvédelem valamelyik külföldön alkalmazott rendszerét. Amikor a Párisi környéki kisebbségi és békeszerződések arra kötelezték az államokat, hogy kisebbségvédelmi kötelezettségeiket az alkotmányba becikkelyezzék, a nemzetiségek elnyomása miatt elmarasztalt Magyarországon erre nem volt szükség, mert 50 évvel azelőtt az 1868. évi 44. tc. a nemzetiségek polgári és politikai jogait *sokkal szabatosabb formában és tágabb értelemben a magyar alkotmány szerves részévé tette*. A trianoni békeszerződésben a kisebbségek védelmére vállalt kötelezettségek végrehajtásáról szóló 4800–1923. számú kormányrendelet éppen ezért nem egyéb, mint nemzetiségi törvényünk modern kiadása. Ha tehát a liberálizmus korában megalkottuk a magunk sajátos, de a korszellemmel összhangban álló nemzetiségi politikánkat, akkor az új Európában, melynek minden bizonnyal a szociálizmus lesz egyik uralkodó eszméje, szintén meg kell találnunk a nemzetiségekhez való viszonyunknak azt a formáját, mely egyszerre lesz korszerű, európai és magyar. Senki sem veheti tőlünk rossz néven, hogy a nemzetiségi kérdés

megoldásánál nem vagyunk hajlandók fenntartás nélkül átvenni semmiféle olyan külföldi rendszert, mely egy bizonyos nép sajátos adottságai-ból indul ki és annak érdekét szolgálja, hanem döntő szempontnak a magyar nemzetiség és államiság jövőjét tekintjük.

A magyar nemzetiségi politika irányelveivel kapcsolatban legtöbbit a szentistváni gondolatot halljuk emlegetni. Kevés törvényhelynek az idézésével történik több visszaélés, mint *Szent István I.* törvénye 6. fejezetének 3. szakaszával: *nam unius linguae, uniusque moris regnum imbecile et fragile est.* A liberális kor ennek a törvénynek olyan értelmet adott, mintha Szent István birodalmát paradicsomi kertnek akarta volna berendezni, amelyben a szlávok és germánok a magyarokkal békésen játszadoznának. Itt *Hóman Bálintot* kell tanunak hívnom, aki kimutatta, hogy az első magyar király, ha szívesen is látta az országban *a hasznos idegeneket*, akik különféle szokásokat, fegyvert és tudományt hoznak magukkal, korántsem gondolt valami soknyelvű kisebbségi állam alakítására, hanem az idegeneket a magyarság kiművelésére akarta hasznosítani. Erőszakkal senkit sem kívánt magyarrá tenni, de ugyanakkor megteremtette az előfeltételeit annak, hogy a bevándorlók a magyarokhoz hasonuljanak, ha nem is mind nyelvben, de munkájuk és érzelmeik útján. A szentistváni gondolat tehát nem az ország nemzeti széttagoltságának a filozófiája, hanem – *Teleki Pál* szavaival – *»a népek helyes és józan vezetésének állameszméje«.* Olyan gondolat, amelynek csak egyik komponense található meg a középkor keresztény világnézetében, a másik – újabb őstörténeti kutatásaink szerint – abban a bánásmódban gyökerezik, amelyet a lovasnomád türk népek a szolgálatukba szegődött földművelő törzsekkel szemben alkalmaztak.

A népek helyes és józan vezetésének ez a szentistváni elgondolása elsősorban arra tanít, hogy a nemzetiségi kérdés Magyarországon nem azonos és nem oldható meg ugyanazokkal az eszközökkel. A népszövetségi kisebbségvédelem egyik alapvető hibája éppen az volt, hogy egy kaptafára húzta a különböző történelemmel, számaránnyal, földrajzi eloszlással, kultúrszínvonallal, nemzeti törekvésekkel rendelkező kisebbségi népeket és ugyanazzal a recepttel akarta orvosolni bajaikat. Ugyanebbe a hibába esnénk, ha most minden néptörédeket közjogi egységnek fognánk fel és kollektív népi jogokkal ruháznók fel azokat. Ez a felfogás bár látványosan a nemzeti szocializmusban gyökerezik, nem egyéb, mint a liberális nemzetiségi politika jogegyenlőségi fikciójának a közösségi életre való vetülete.

A kiegyezési kor nemzetiségi politikájának is egyik alapvető tévedése az volt, hogy nem ismerte fel azt a különbséget, ami az államhű németiség és az irredenta németiségek politikai magatartásában megnyilvánult. A németiségnek ma már az 1940 augusztus 30-i bécsi kisebbségi egyezmény, a többi nemzetiségekkel szemben kiváltságos helyzetet biztosít. Az egyezmény több rendelkezése, mint a német nemzeti szocialista világnézetnek biztosított *salvus conductus*, a *Volksbund* joga, hogy valakit népi németnek ismerjen el, a családi nevek visszanémetesítésének szabadsága, olyan fogalmakat épít be a magyar kisebbségvédelmi rendszerbe, amelyek eddig ott ismeretlenek voltak. A több joggal fokozottabb öntudat is jár s *Bárdossy László* a múlt évi költségvetés vitájában plasztikusan hozta párhuzamba a külföldi németiség politikai törekvéseinek a német birodalom óriási erőfeszítéseivel való viszonyát a hajszálcsovesség törvényével, mely a hazai németek jelentős részének önértetét messze a *Reich* hazafias felbuzdulásának színvonala felé emelte. A kormány feladata, hogy ha kilengések mutatkoznak, kellő időben és módon közbelépjen, nekünk pedig ezeket a tüneteket azzal a biztonságérzéssel kell megítélnünk, amellyel csak egy ezer éve államfenntartó nemzet rendelkezhet.

Nem szabad elfelednünk azt, sem, hogy az országnak azokon a végein, ahol a centrifugális nemzetiségek vannak túlsúlyban, a magyarságnak éppen a németiséggel kell az együttműködés útját megtalálni. Utalok itt, az erdélyi szászok helyzetére, akiket a bécsi döntés hétszázéves együttélés, után két országba osztott szét. A magyarság feladata a szászországban felébredni azt a szunnyadó öntudatot, hogy hétszáz évén át a magyar impérium nyújtott a rajnai és mőzeli telepések utódainak hajlékot s *a szász-ság kettészakadását csak a történelmi három nemzet, a magyar, székely és szász új szövetsége szüntetheti meg.* A szász-ság és egyáltalán a németiség feladata pedig az államhűségen túlmenően, ami természetes, a magyarság irányában olyan magatartást tanúsítani – s itt *Antal István* szavait idézem –, hogy rajtuk keresztül a magyar közvélemény ne távolodjék el, hanem ellenkezőleg, tanulja megbecsülni a nagy német nemzetet.

T. H. A nemzetiségi kérdés nehezebbik részét és, nézetem szerint, a súlypontját azok a nemzetiségek képezik, amelyek Trianon után két évtizedet saját nemzeti államukban éltek és 1938 után tértek vissza Magyarországhoz. *Pataky Tibor* és az ő nyomán a debreceni nyári egyetem kisebbségi előadássorozatában többen is rámutattak arra, hogy a visszatért szlovákokat, románokat, szerbeket és ruszinokat húsz év alatt a propaganda minden eszközével igyekeztek a magyarság ellen hangolni s ha a magyargyűlölet nem is lett a lelkekben feltétlenül úrrá, nemzeti öntudatuk a legnagyobb fokra hágott. A régi generáció még megőrzött bizonyos rokonszenvet a magyar uralom iránt, az új nemzedék azonban a megszállás alatt kapott nemzeti nevelést nem tudja levetkőzni és lelkében kitörülhetetlenül él a megszállás éveinek emléke. A falusi népet jó közigazgatással és közellátással még meg lehet nyerni a magyar állameszmének, *a nemzetiségi középosztály azonban mindig az irredentizmus hordozója volt* s két évtizedes nemzeti »átképzés« után ma inkább az, mint valaha. Valljuk be őszintén: az a nemzetiségi középosztály, amely előtt saját nemzeti államában a korlátlan érvényesülés lehetőségei állanak nyitva, nem hajlandó a szentistváni gondolat alapján a magyarsággal együttműködni, hanem a kisantant felújulására vár és számít. A jőző magyar államvezetésnek tudnia kell, hogy olyan nemzetiségi középosztályt, amelynek a szomszédságában nemzeti állama van, más állameszmének megnyerni a nacionalizmus korában a lehetetlenségek közé tartozik.

Sokan vannak azon a nézeten, T. H., hogy egységes nemzetiségi politika kialakítására nincs szükség, mert ezt a kérdést a háború végén kell sokkal radikálisabb módszerekkel megoldani. Kétségtelen, hogy ennek a háborúnak a végén az új Európa egyik legelső feladata a dunamedencei nemzetiségi kérdés gyökeres rendezése lesz. Ma már mindenki belátja, hogy nemcsak az itt élő népek, hanem az európai béke szempontjából is veszélyes a nemzetiségi kérdést mai összekuszáltságában hagyni, ami oda vezet, hogy 50, vagy 20 évenként a konkurrens népek egymás legjavát legyilkolják. Arról is meg vagyok győződve, hogy egy ilyen gyökeres rendezés eszközei közül *a telepítést semmi esetre sem lehet mellőzni.* Azt azonban tagadom, hogy nekünk ölbetett kezekkel kellene megvárunk a háború végét, ami úgyis mindent megold. Az államhatalomnak éppen a háború alatt van beleszólása nemcsak a politikai, hanem a gazdasági és társadalmi életbe, s ezt a befolyását a nemzetiségi kérdés terén éppen olyan előfeltételek megteremtésére kell felhasználnia, amelyek a nemzetiségi kérdés végleges megoldását előkészítik.

Háborús nemzetiségi politikánkat egy negatívummal kell kezdenem: mai határainkon kívül, de az ezeréves határokon belül, a magyarság száz-ezrei élnek kisebbségi sorsban, akikről *ha most nem is beszélhetünk sokat, mindig rájuk kell gondolnunk!* Megvallom, T. H., elfogódva szólok ehhez a kérdéshez, mert nem akarok azoknak a hibájába esni, akik a

megszállás alatt lehúzták a fejüket, most pedig biztonságban érezve magukat, nem válogatnak a kifejezésekben, ha az utódállamokról van szó, sem pedig azokéban, akik nem éltek megszállás alatt és most utólag tanácsokat osztogatnak, hogy akkor mit, hogyan kellett volna csinálni. Azt azonban pártom nevében mégis le kell szögezнем, hogy nem biztosíthatjuk nemzetiségeinknek a jogok teljességét mindaddig, amíg az ő nemzeti államaik a mi magyar véreinktől nemcsak a közösségi élet, hanem az egyéni élet és szabadság fizikai feltételeit is megtagadják. Ezért pártom nevében szükségesnek tartom leszögezni, hogy csak olyan mértékben vagyunk hajlandók az északerdélyi románság számára kisebbségi jogok biztosításához hozzájárulásunkat adni, amilyen mértékben a délerdélyi magyarság jogokkal rendelkezik. Ha pedig ez nem vezet eredményre, a helyes államvezetés a kellő módon és kellő időben alkalmazott *retorzióktól* sem riadhat vissza.

T. H. A háborús nemzeti politikai az államra és társadalomra egyaránt súlyos feladatokat ró. Társadalmunk nemzeti szemléletének egyik főhibája az, hogy ezt a kérdést *az érzelem, és nem az értelem szempontjából vizsgálja*. Eppen ezért csak a felszínen mozgó tüneteket látja és nem hatol be az okok és okozatok összefüggéseinek mélyebb rétegébe. Hajlandó egy-két tömondatban véleményt nyilvánítani és nem látja a kérdés kül- és belpolitikai összefüggéseinek szövevényét. Megütközik azon, ha papírpénzünkön a nemzeti nyelven írt felírást olvassa, ha nemzeti közlésekben idegennyelvű feliratokat lát, helyteleníti, hogy magyar iskolában a román, szlovák és szerb nyelvet tanítják és hogy a Néptanítók Lapjának nemzeti nyelven írott mellékletei vannak. Pedig ma már kétségtelen, hogy *a nemzeti kérdés helyes kezelése a jó közigazgatáson fordul meg*. Ehhez pedig elengedhetetlenül szükséges az, hogy a magyar fiatalság a nemzeti nyelveket megtanulja, mert nem engedhetjük át a vegyeslakosságú kerületek igazgatását a nemzeti népeknek, sem pedig nem utánozhatjuk az egykori megszállókat, akik magyarul nem tudó tisztviselőket küldtek a magyar vármegyékbe s ezáltal sikerült is gyűlöltté tenni a magyarság előtt az idegen állameszmét. De az a tény sem vesélyezteteti a magyar állam létét, hogy a nemzeti népek saját nyelvükön tanítják magyar államhűségre, s a magyarul jól nem tudó tanítók saját nyelvükön kapják meg lapjukban az ehhez szükséges anyagot, a közigazgatás pedig a nemzeti népek nyelvén hozza tudomásukra az őket érdeklő hatósági intézkedéseket. Mi, tisztelt Ház, nem azon ütközünk meg, ha a románokat, szlovákokat, ruszinokat, szerbeket elkülönítik és mint ilyeneket kezelik, hanem inkább azon, ha a határok a magyarság és az egyes nemzeti népek között elmosódnak és lehetővé válik az, hogy valaki tegnap román, ma magyar, holnap német lehessen s közben mindenkinél hangosabb akarjon lenni, mert *a hangoskodás az asszimilánsok mimikrije*. Csak helyeselnem tudom *Mester Miklós* képviselőtársamnak azt a javaslatát, hogy a nemzeti vidékekre fajmagyar, vagy teljesen asszimilált tisztviselőket helyezzenek, mert a friss asszimilánsban könnyen lehet úrrá a régi nemzeti népekhez való ragaszkodás, vagy ellenkezőleg, a származását eltitkolni akaró sovinizmus. S itt a közigazgatás és közoktatásügyi helyi közegekhez is volna néhány szavam. Ne akarjon senki sem nagyobb magyar lenni, mint a magyar királyi belügy- és kultuszminiszter urak. Ne csináljon külön nemzeti politikát a tanító, a jegyző és az adóhivatali főnök, mert *magyar nemzeti politika csak egy lehet*, az, amit a mindenkori kormány a szükséges helyzetkép és a szükséges adatok birtokában elrendel. Ezt a céltudatos, józan, de erélyes nemzeti politikát szeretnők az államigazgatás minden fokozatán tettekben és eredményekben megnyilvánulva látni.

Ha a közvélemény csak a tünetekből ítél is, az államigazgatásnak

kell a nemzetiségi kérdést ott megragadni, ahol annak a lényege van. A vallási és nyelvhasználati jogok az a terület, ahol a nemzetiségeknek engedményeket lehet tenni, vállalva a közvélemény előtt az ezzel járó népszerűtlenség ódiáját. Mert a nemzetiségi kérdés azon a síkon dől el, amit a közvélemény nem lát maga előtt, sőt az államvezetés is gyakran szem elől tévesztett s ez a *népek természetes szaporasága*, az ehhez szükséges gazdasági alap s a nemzeti aspirációkat ébrentartó társadalmi szervezethez. Ezen a téren van tehát a legtöbb teendő. De tévedés volna azt hinni, hogy a nemzetiségek fejlődésének megbénításával a nemzetiségi kérdés megoldható. Az egyetlen helyes, pozitív és alkotó nemzetiségi politika az, amelyik a *magyarság megerősítését* tűzi ki feladatának.

T. H. Az erőszakos asszimiláció önámítás és kicsinyhitűség. *Önámítás* azt hinni, hogy a név- és vallásváltoztatás elég ahhoz, hogy valaki magyarrá váljék és *kicsinyhitűség* azt gondolni, hogy a magyarságot csak a nemzetiségek renegátjaival lehet megerősíteni. A természetes asszimiláció a magyarság javára – sőt kárára is – hazánkban ezer év óta folyik. Ennek az alapja azonban sohasem az erőszak volt, hanem az *természetes gravitációs erő*, ami az ország idegenajkú lakóit a magyarság társadalmi helyzete, magas kultúrája, okos gazdálkodása és józan államvezetésének irányába vonzotta. Ezt a központi magot, a magyarságot kell megerősíteni mind mennyiségében, mind minőségében, ha azt akarjuk, hogy lekösse azokat a nemzetiségeket, amelyek hisznek a szentistváni gondolatban és semlegesítse azokat, akik a határokon túlra kacsintanak. Ennek a célnak a szolgálatába kell állítani a földbirtokpolitikát, szociálpolitikát, népegészségügyet, adózási rendszert, közigazgatást, közoktatást, a valláserkölcsi nevelést és a nemzetvédelmi propagandaszolgálatot.

Ebben a hónapban 100 éve annak, hogy *Széchenyi* akadémiai beszédeben az új magyar nemzetiségi politika alapjait lerakta. A magyarsítás Széchenyi rendszerében is szerepel, ő azonban nem a nemzetiségeket, hanem *a magyarságot akarta megmagyarosítani*. Ma is a magyarság szaporulatának serkentése, gazdasági alapjának megerősítése, társadalmi összefogása, kultúrájának kiművelése, államvezetésének lendületbe hozása és fegyveres erejének kifejlesztése, tehát végső fokon a magyarság megmagyarosítása ma is az egyetlen időszerű, de egyben időfeletti magyar nemzetiségi politika.

Mivel ez a nemzetiségi politika csak *a nemzet minden erejének összefogásával* valósítható meg, a miniszterelnökségi tárca költségvetését elfogadom.

HÁBORÚS ÁRALAKULÁS MAGYARORSZÁGON

A háború kitörése óta nagy átalakuláson ment keresztül az egyes országok gazdálkodása. Nemcsak a küzdőfelek, hanem a semleges országok is a háború szolgálatába állították egész termelésüket. A fegyverkezés termelésfokozó hatása azonban nem tudott szabadon érvényesülni, mert a munkaerők jelentékeny elvonása és Európa hadszíntérré válása bénító hatásokat váltottak ki. A világ gazdasági élete

kettévált, az egyikbe tartozik Európa és közvetlen szomszédsága, a másikba pedig az angolszász birodalom. Megszakadt a nemzetközi kereskedelem, elmaradtak a külföldi nyersanyagforrások és így az egyes országok saját erőikre kénytelenek szorítkozni.

Baranyai Lipót szerint a háború világosan kimutatta, hogy a hadigazdálkodás sikeres viteléhez elsősorban nem pénzre, hanem materiális javakra van szükség; a pénzeket a javakat nem pótolja, csupán forgalmukat közvetíti. Az or-

szág belső egyensúlyának biztosítása végett azonban jó pénzpolicára is szükség van, a pénzpolicának pedig egyik alapvető kérdése az árpolitika.

Magyarország árpolitikájának legnehezebb feladata az, hogy az ipari és az agrárárak viszonyában a javak méltányos szétosztását biztosító egyensúlyhelyzetet teremtsen. Másik döntő fontosságú tényezője az árpolitikának az a törekvés, mely egyrészt a termelés maximumát akarja elérni, másrészt a nagyobb mérvű munkás-foglalkoztatással meginduló konjunkturában felfokozott polgári fogyasztást korlátozni kívánja, tekintve a háborús gazdálkodás lehetőségeit.

A magyarországi áralakulásról érdekes képet mutat a Magyar Gazdaságkutató Intézet gazdasági helyzetjelentése. A helyzetjelentés többek között kifejti, hogy mik voltak az áremelkedések okai és a kormányzat milyen ellenintézkedéseket tett.

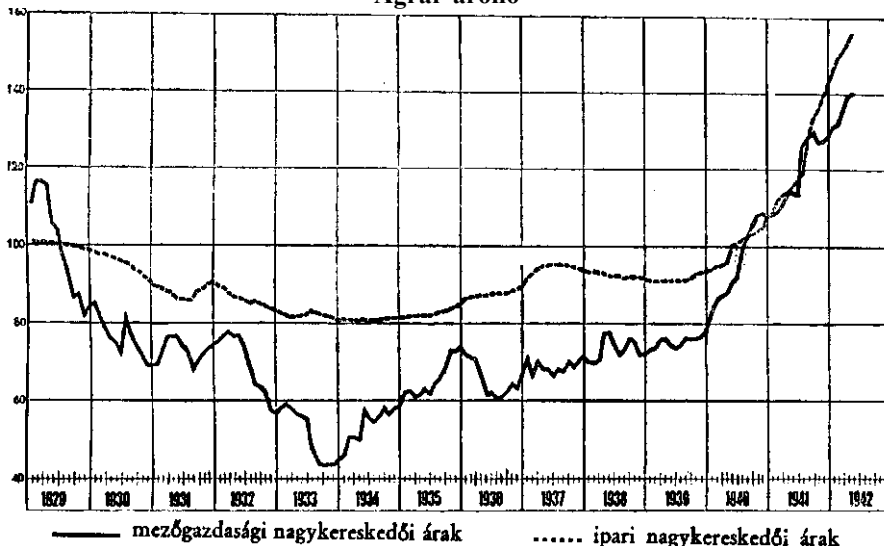
A háború kitörése óta Magyarországon háromszor történt lényeges áremelés: először az agrárárakat emelték 1941 júliusában, azután két esetben az ipari árakat. Az agrártermékek ára sokkal hamarabb emelkedett, mint az iparcikké,

mert az értékesítés lehetőségei nagyban javultak. Ezzel kapcsolatban azonban szükség volt az egyensúly megőrzése érdekében az ipari cikkek áremelésére is.

Az ipari és agrárárak viszonyát igen szemléletesen ábrázolja az agrár-olló, mely az ipari árindex és a mezőgazdasági árindex összehasonlításából keletkezik, természetesen a nagykereskedői árakat véve számításba. Amikor az agrár-olló szétnyílik, a mezőgazdaságban válság van. Minél kisebb az agrár-olló nyílása, annál jobb a mezőgazdasági lakosság helyzete. Ha az agrár-olló teljesen becsukódik, akkor a mezőgazdaság és ipar egyensúlyi helyzetbe jutott. Előfordulhat az az eset is, midőn az olló ellenkező irányban, az ipar oldalán nyílik, ilyenkor iparollóval állunk szemben, ami a mezőgazdaság erősödését és az ipar gyengülését jelenti.

Ha az agrár-ollót figyelmesen megnézzük, azt látjuk, hogy a háború kezdetén, 1939 augusztusában az olló nyílása 16%-os volt, azután fokozatosan bezárult, úgy, hogy 1941 júliusban 6%-os iparollót találunk. 1941 júliusától az olló ismét szétnyílik, 1942 februárban elérve a háborús maximumot, a 11,2%-os nyílást. 1942 májusában pedig a

Agrár-árólló

Központi Statisztikai Hivatal által megállapított nyílása 9.8% volt.

Az agráröllő nyílásának elbírálásánál figyelembe kell venni a kormány intézkedéseit, melyek során az üzemanyag-árindex útján rögzítette a legfontosabb üzemanyagok árát, éppen a mezőgazdaság helyzetének megkönnyítése céljából. Az 1942. évi februári nyílás-maximum oka a kormány ipari áremelésében rejlik. Az idei mezőgazdasági helyzet kiegyenlítette az áremelés által okozott eltérést és az agráröllő nyílása ismét akkora lett, mint volt az áremelés előtt.

Ha csak az agráröllő alapján akarjuk a mezőgazdaság helyzetét elbírálni, az öllő törvényei alapján a mezőgazdasági lakosságot sokkal jobb helyzetben találjuk, mint a háború kezdetén. De a mezőgazdaság helyzetéről megbízhatóbb képet kapunk, ha nem csupán az agráröllőt vizsgáljuk, hanem a mezőgazdaság pénzbevételeit is figyelembe vesszük. Ez utóbbi is ugyanazt bizonyítja, amit az agráröllő, mert csak a trianoni országot véve alapul, a rossz termékek ellenére, a mezőgazdaság vásárlóereje 10%-kal nagyobb, mint volt 1938–39-ben. Ezzel szemben a városi lakosság vásárlóképessége jelentősen csökkent.

A nemzetgazdálkodás szempontjából fontos, hogy a lakosság egyik része se maradjon el vásárlóképességben a másiktól. Ezért a kormány a nemzeti jövedelem igazságos elosztása érdekében a múlt év decemberében emelte a béreket és fizetéseket, amelyet természetesen követett az ipari cikkek áremelése is.

A mezőgazdaság jogosan kívánhatta volna, hogy az ipari árak maradjanak a régi színvonalon. Ez ellen szól azonban az állam háborús gazdasági érdeke, mert különben nem lenne biztosítva az üzemek rentabilitása és nyersanyag-utánpótlása sem. A munkások fizetésemelése révén előálló költség-többletet áremelés nélkül az ipar nem tudta volna elviselni és komolyan felvetődhetett volna a leállítás

veszélye. Az 1941. évi gyáripari ár-szabályozásnak éppen e veszély megelőzése volt a feladata. A kormány az árak állandósítását kívánta a rendelet útján elérni. A felárak megváltoztatásának engedélyhez kötése, a nyereség korlátozása és a költségek csökkenése folytán esz-közölhető árleszállítások mind a kormány céljait szolgálják. A két gyáripari árrendezés a szövőipar kivételével minden iparágban bevált.

Nemcsak a gyáriparban volt szükség áremelésre, hanem a kisiparban és kereskedelemben is. A rendelet részletes haszonkulcsot és kalkulációs eljárást közölt, melyek figyelembevételével történhetik az árak megállapítása. Ez a szabályozás azonban még mindig tág lehetőséget enged az árak megállapítására és a többletköltségek áthárítására.

A nyersanyagellátás nehézsége a háború természetéből adódik. A nyersanyagforrások végesek s a polgári fogyasztásra dolgozók száma is megcsappan háború idején, így érthető, hogy a vásárlóképesség növekedésével az áruellátás nem tarthat lépést. A rendelkezésre álló árumennyiség és a vásárlóerő közötti egyensúly fenntartása a háborús gazdálkodás egyik legégetőbb feladata. Ennek az egyensúlynak és az igazságos elosztásnak a biztosítására vezették be az államok a fogyasztás különböző korlátozásait. Csak a korlátozások biztosíthatják az árak fékentartását és vethetnek gátat a nagyobb mérvű pénzhüvelynek. Az árkormánybiztos az árak fékezése érdekében elrendelte az ipari termelők és kereskedők nyereségrészesedésének csökkentését is.

Megnyugtatólag hat a Magyar Gazdaságkutató Intézet legújabb helyzetjelentésének az a megállapítása, hogy az árszínvonal nem mutat nagyobb mértékű emelkedést. A létfenntartási költségek ugyan gyorsabb ütemben emelkedtek, de ezek közül is inkább csak a ruházatkodási cikkek terén tapasztalható ugrás-szerű drágulás.

Szakács Gusztáv

PRIMORSÁG ÉS CÍMKÓRSÁG

Mind gyakrabban látjuk erdélyi székely családaink egyes tagjainál névjegyeken, levelek borítékain a név előtt a *primor* megjelölést. Ez az önmegkülönböztetés az utóbbi időkben kezd már túlzásba hajlani. Nem egyszer látjuk egészen szerény társadalmi körben vagy állásban élő embereknél is nevük előtt a primor rangjelzést, melyről az a balvélemény kezd terjedezni, hogy a grófság és báróság között álló örökletes rang. Meggyőződésünk, hogy nemzeti egységünk és a belső emberi értékek mérlegelése fontosabb a túlzásba vitt cimkeresésnél. Ez indít arra, hogy egy igen tekintélyes erdélyi történésznek egy primorság iránt érdeklődő rokonához írott leveléből kiadjuk az alább következő részt, amely felvilágosítással szolgálhat a kérdésben s talán meggondolkoztató is:

»A primorság mai használatában gyökeres tévedésen alapul, mert a primori rang *főtiszti, vagyoni – vagy mind a két – részen csak személyes, de nem örökölhető, nem átszálló rang volt*, mint a báróság és a grófság, hanem addig tartott, ameddig a tiszttség és a vagyon s ha valakinek vagyona megoszlott gyermekei között és nem tudott a hadba lovas kísérettel menni – ami elég drága multság volt –, akkor már gyermekeit legfennebb az atyafiságos nexus alapján bevették, vagy eltűrték még a primorok zászlója alatt, hogy a székenként mindig kisszámú primor zászlóalja 50–60 embere kiteljék. Ha azonban a nexus gyengébb házasságokkal lennebb csúszott s tiszttség se volt, akkor már az egykori főkirálybíró, vagy főkapitány unokáit vagy dédunokáit többé senki se tekintette primorokul s a lófók – vagy ha leszegényedtek, a gyalogok – közé kerültek.

Örökölhető primori rangja egyedül a bágyoni Bálogh-családnak volt. Ezt János Zsigmondtól adományul kapták 1570-ben s az ilyen

apáról fiúra száll, a család kihaltáig. Ma is számosan élnek e családból, szegény falusi földműves sorsban is. Ezek ma is primorok volnának, de e ranggal a világon semmit sem érnek, mert egy részüknél vagyona sincs már s ha használni kezdenék a primori címet, méltán megölné őket otthon a székely csúfondárosság.

Egyébként a rendiség fennállása idejéből egyetlen esetben se lehet kimutatni, hogy a mai módon valaki primorságát a *neve elé* egyetlen egyszer is leírta volna. Ez csak az utolsó húsz év új divatja, mely ma már is sok fenn az ernyő, nincsen kasnak és titulus vitulus nélkülnek hiúság-takarója. Még valószínűbb és nevetségesen félszeg hajtása ennek a gyengeségnek a primorsággal a méltóságos cím használata. Soha primort a székely rendi tagozódottság idején *primorság címén* méltóságos úrnak nem hívtak és nem címeztek. Ez a félszeg, rangkóros címemeletesítés csak az utolsó negyedszázév találmánya s a multból teljességgel igazolhatatlan.

Ha valaki nagyon becsüli a nemes hagyományokat, úgy én azok közé tartozom. A fejlődéshez és tökéletesbülés eszményéhez tartozik ismerni multunkat, örökölt tulajdonságainkat, hogy ami jó van ezekben, azt fejlesszük és tovább vigyük s gyarlóságainkat irtsuk és gyomláljuk.

Ily értelemben a családtörténet és öntudat hatalmas fejlesztő és nevelő eszköz. *De ez igazában befelé, házi használatra s nem az ablakba és kirakatba való.* És éppen ez a baj, hogy az utolsó negyedszázad belső nevelő eszköz helyett hiúság-kirakatversennyé csenevészítette és sülyesztette ezt a lényegében értékes nevelőeszközt és tényezőt. Ahelyett, hogy elődeink értékes tulajdonságainak fejlesztését és az általuk tett jó közszolgálatok folytatását és fokozását tűznök ki célunkul, a legtöbbször üres előnévverseny hivalkodásba sülyedünk. És

ez már veszélyt is hordoz magában, mert a vér- és eredetközösség és nemes célgondolatok szent tudata és eszményei helyett elválasztó falakat és kaszttudatot növel s a nemzetet károsan megbontja. Az örök igazság helyett, hogy mindenki annyit ér, amennyit emberi értékével, jellemével és végzett munkájával megérdemel, rangköröságos osztálygöögöt s vele üres címekbe merülést nevel a gyarlóbb emberek százaiba, ami viszont mélyebb itéletű és nyugodtabb vérű embereknél csendes mosolygást vagy lemosolygást, de epésebbeknél már gúnyt, sőt soknál gyűlöletet vált ki.

Annyi idegen és ellenséges nép között élő nemzet fiainak nem erre van szükségük.«

A MAI SPANYOLORSZÁG LYAUTEY ÚTINAPLÓJÁBAN

Bár Spanyolország nem tartozik jelenleg a hadviselő országok közé, mégis állandóan az érdeklődés középpontjában áll. A polgárháború befejezése után azért irányult a figyelem az Ibér félsziget felé, mert az európai közvélemény jórésze azt hitte, hogy a hathatós segítség elenzolgáltatásaképpen Olaszország és Németország majd valamilyen úton-módon jogot akar magának formálni ahhoz, hogy beleszóljon akár az ország belső vezetésébe, akár külpolitikájának meghatározásába.

Amikor nyilvánvalóvá lett, hogy a romokban heverő ország a németek és olaszok „gyarmatosító” befolyása nélkül, függetlenségének csorbítatlan birtokában kezdi meg az újjáépítés hatalmas munkáját, akkor az az újabb és természetesen a tengelyellenes államok részéről terjesztett vélemény járta be a világsajtót, hogy a tengely államai a most folyó háborúban hadüzenettel való résztvételre fogják kényszeríteni a Caudilló országát.

Sem az első, sem a második fel-

tevés nem vált valóra. Most azonban, amikor spanyol Marokkó hátán amerikai csapatok szállnak partra és vonulnak fel a veszített háború nyomorúságaival kínló franciá birtokokon és Gibraltár állandó hadszintérré kezd változni, ismét kísért a spanyolok cselekvő beavatkozása a világháborúvá növekedett európai konfliktusba. Spanyolország tehát ismét az érdeklődés homlokterébe került. Helyzete kulcspozíciót juttatott neki a háború új szakaszában.

1939. május 19-én két és fél hónappal Madrid eleste után, Franco tábornok 120.000 spanyol katona előtt mondott beszédében hangoztatta, hogy „a győzelem nem a miénk. Mi, spanyolok, csak sáfárjai vagyunk a nemzeti gondolat győzelmének. A háborút hősi halottaink és sebesültjeink nyerték meg. Az ő nagy áldozatuk szellemében kell tehát dolgoznunk. Célunk az ország újrabeépítése a 33 hónapos kegyetlen háború után. Fel kell támasztanunk az eltokosított építő hagyományokat, fel kell számolnunk a mult minden hibájával s elő kell készítenünk a spanyol nép szebb jövőjét.”

Nem sokkal a „felszabadítás ünnepe” előtt Serrano Suner elbúcsúztatta Logronoban az olasz Littorio divízió 22.000 harcosát és a Caudilló pedig a 6000 német önkéntestől vett búcsút Léonban.

A szövetséges csapatok távozása után megkezdődött Spanyolországban az újjáépítés nagy munkája. Ez a munka nem ismeretlen fogalom a spanyol nép történelmében, amelyhez hasonló kevés akad Európában. A rettegett nagyhatalmi pozíciótól a legsötétebb elnyomatás nyomorúságáig mindent végigélt ennek a különleges hangulatú országnak a népe a történelem folyamán. Ilyen történelmi hullámváz természetesen a paradoxális helyzetek egész sorát példázza.

Európa legkatolikusabb országa a keresztény Európa megszületése után még négy évszázadig római uralom alatt áll. Majd vandálok és

vizigótok özönlik el, akiket arabok váltanak fel a VIII. században. Toledo eleste után még négy évszázadon keresztül kell a spanyoloknak az Izlámmal harcolniok. V. Károly uralkodása alatt Spanyolország világhatalom s egy évszázad múlva a feltartóztatlan visszaesés jelentéktelen állammá zsugorítja. A Habsburgok uralma pedig nem képes gyökerében konszolidált államot kialakítani. Primo de Rivera parancsuralma alatt a szétesés jelei még jobban mutatkoznak, majd a 1931-ben kikiáltott köztársasági államforma sem tudja megállítani a bomlást, amely aztán a 33 hónapos polgárháborúban kapja meg a maga végső kifejlődési formáját.

A forradalom sok pótolhatatlan érték, sok ártatlan élet és még annál is több nemzeti vagyon pusztulásával együtt elsöpörte azokat az akadályokat, amelyek a spanyol nemzeti újjászületés megvalósítását határozottan gátolták. Többek között rádöbbentették az államvezetőt a spanyol birtokviszonyok tartóhatatlan aránytalanságaira, ami egyik oka volt a forradalom kirobbantásának.

A forradalom 1,200.000 áldozata, akik közül 750.000 a polgári lakosság köréből való, olyan gyökeres belső felfordulásnak a jele, ami után csak új élet sarjadását következtetheti bármilyen pártállású egyén. Franco pedig valóban új országot akar kialakítani. Erről ad érdekes tudósítást *Pierre Lyautey* most megjelent kis könyve. (*Espagne d'aujourd'hui. Notes d'un voyageur.* Édition Sequana. Paris, 1942.). Lyautey, a nagy francia Afrika-hódító fia, diplomata és újságíró, beutazta a mai Spanyolországot s érdekes útinaplójában számol be tapasztalatairól. Végigjárta a forradalom legerősebben sujtott városait s elmondja, mit látott, mit tapasztalt a romokon épülő Spanyolországban? Mindenekelőtt azt, hogy a kormányzat elsősorban az ifjúság szervezésével és nevelésével kezdte meg az „új Spanyolország” felépítését. Minden városban, sőt a

nagyobb városok minden negyedében külön-külön, az „Auxilio Social” keretében szervezett és vezetett „Fiatalok Otthona” létesült. Ezekben az otthonokban nevelik az új Spanyolország fiatalságát, beleértve a forradalmárok gyermekeit is, mert a kormányzat elve az, hogy az apák tetteit nem megtorlással kell büntetni, hanem neveléssel és szociális gondoskodással elejét kell venni annak, hogy megismétlődhesék a tragédia, amely miatt ma egész Spanyolország romoktól éktelenkedik. Az „Auxilio Social” otthonaiban „vidám fiatalságot” nevelnek. Ezt az elvet érvényesítik az egész ország területéről összeszedett, vagy jobban mondva az útról felszedett *12.000 elhagyott gyermekkel szemben* is. E tízenkétezer elhagyott árva gyermek nagyobb része még a nevét sem tudta. Forradalmárok gyermekei ezek, akiknek szenvedéstől és éhségtől elgyötört arcáról a megbocsátó szeretet és istápoló nevelés igyekszik letörölni a korán jelentkező fáradt vonásokat.

Ellátogatott Lyautey a toledói Alcazarba is. Ezt a fellegrát hetekig ostromolták a vörösök, míg végül aláaknázták és egy részét levegőbe röpítették. Megrendülve szemlélte a pince legdohosabb, de legvédettebb helyét, ahol az Alcazarba zárt asszonyok minden orvosi beavatkozás és egészségügyi felszerelés nélkül születték gyermekeiket. Ott olvasta Moscardo ezredesnek, Alcazar hős védőjének a falba vésett drámai beszélgetését, amelyet fiával folytatott. A védő fiát ugyanis túszként kivégezték a felkelők, mert nem vette rá apját, hogy a fellegrát átadja. A beszélgetés szövege a következő:

– Apám! Azt mondják ezek, hogy kivégeznek.

– Rendben van, fiam. Tedd meg a kötelességedet. Az Isten azt rendeli neked, hogy kiáltsd: „Éljen Spanyolország” s neked úgy kell meghalnod, mint egy igazi hazafinak.

– Igen, apám. Éljen Spanyolország. Szeretettel csókollak.

– Én is szeretettel csókollak, fiam.

Ez a drámai telefonbeszélgetés hangzott el Alcazar ostromának legválságosabb napján, amikor Moscardo feláldozta fiát, de nem adta meg magát és az Alcazart.

A hősiességnek, az önfeláldozásnak legszebb példáiról és emlékeiről számol be Lyautey. Általános véleménye az, hogy egy ilyen áldozatokban megedződött ország mihamar ki fogja heverni a szörnyű rombolással járó csapásokat s ifjúságát olyan új nemzedékké tudja nevelni, mely visszaállítja Spanyolország régi fényét, régi nagyságát. Ezt érezte akkor is, amikor látta a Szovjet ellen induló „Kék Divízió” búcsúztatását, vagy amikor a Prado megmentett képcsodái között feléje áradt a ragyogó spanyol művészeti mult pompája, pusztítatlan hagyományt példázó kifinomult ízlése.

Politikai állásfoglalást nem ad könyvében, pedig arra is kíváncsiak lettünk volna. Könyve egyetlen politikai utalása a spanyol-francia viszonyt érinti, bár a spanyol belpolitikai életről is lehetett volna egy pár szava, hiszen Spanyolországban is, akárcsak a szomszédos Portugáliában, a korporatív államszervezet megvalósításáért folyik a munka. Franco már 1937-ben egyesítette a politikai pártokat, de az egység még ma sem teljes, mert a Suner, illetve Franco köré csoportosult „falangistákkal” szemben még mindig ott látjuk Rodriguezh híveit, a karlista, hagyományörző „*requeteseket*”. Az újjáépítés kérdésében azonban minden politikai csoport közös állásponton van s a közös erőfeszítésnek minden hónapban érlelődik a maga szép eredménye, az ország lerombolt városai újraépülnek, egyre-másra emelkednek a villanytelepek, gyárok, sőt a dokkokban is igen serény hajóépítő munka folyik.

A belső újjáépítés, a földkérdés rendezése s a most dúló háborúba való cselekvő beavatkozásokon kívül

még egy jelentős probléma vár megoldásra Spanyolországban s ez a *monarchikus* kérdés. Franco, aki köztudomásúlag tradicionálista felfogású diktátor, nem mondott le a királyság visszaállításáról. Erre az álláspontra nemcsak az a felismerése vezette, hogy a spanyol nép alkalmatlan a köztársasági kormányforma kereteiben élni, hanem az is, hogy a nemzeti mozgalomban résztvett spanyol tömegek jórésze karlista érzelmű, aminek beszédes bizonyítéka a »requetesek« erős politikai tekintélye. E problémák alapján joggal állapíthatta meg egy portugál újságíró, hogy „Spanyolország olyan állam, melynek multját romok alá temette a forradalom, jelenét pedig jövőbeli célkitűzései határozzák meg.”

Heszke Béla

ROMÁN KULTURÉLET A MAGYAR ERDÉLYBEN

Ezen a címen Pusztai-Popovits József tollából nagyobb összefoglaló tanulmány jelent meg az észak-erdélyi románágnak a bécsi döntés óta kialakult műveltségi életéről. Eddig még maguk a románok sem vetettek számot két esztendő szellemi tevékenységük eredményeivel, éppen ezért érezhető hiányt pótol az észak-erdélyi román kulturális életnek ez a többé-kevésbé megfelelő tájékozottságú felmérése.

A könyvecske aprólékosan foglalkozik mindennel, ami kultúrát jelent. Ezeken az adatokon keresztül bepillanthatunk e nemzetkisebbségünk művelődési mozgalmaiba, nem árt tehát, ha a könyvből idézve, néhány statisztikai számot és jelenséget közelebről szemügyre veszünk.

Egy nép szellemi életének legbeszédesebb kifejezője az *iskola*. A tanulmány készülete idején Észak-erdélyben 1200 tanító működött román előadási nyelvű magyar állami népiskolákban. Ez a szám azóta sok-

ban módosult, mert az idei nyár folyamán ezernél többen végeztek tanítói tanfolyamot s a végzettek túlnyomórészt román vidékekre kerültek.

A középiskolai oktatást is hasonlóan gondozásba vette a magyar állam. Kolozsvárt a gyakorló gimnáziumban már kezdettől fogva működött egy románnyelvű fiú- és leánytagozat. Utóbb a két tagozat koedukációs gimnáziumban önállósult. E gimnázium növendékeinek száma 1941/42-ben ötszázon felül volt, s ez a szám – értesüléseink szerint – az új tanévben még jelentékenyen megnövekedett. Naszódon is működik csaknem 500 tanulóval egy fiúgimnázium, míg Besztercén a gimnázium románnyelvű tagozata látja el a környékbeli román ifjúság oktatását. Hasonlóképpen román tagozatot állított fel az állam a nagyváradi Szent László-gimnázium keretében. Besztercén és Nagyváradon románnyelvű polgári leányiskolát is találunk.

Ami a román felekezeti oktatást illeti, az 1940/41. tanévben Szamosújváron két gör. kat. tanítóképző nyílt meg; az egyik, a fiútanítóképző 120, a másik, a leányliceum 84 tanulóval. A növendékek száma már az elmúlt tanévben megnövekedett és az idén elérte a legnagyobb engedélyezett létszámot. Nem érdektelen megemlíteni, hogy a tanulók túlnyomó része papok, taní-

tók és földművesek gyermekei közül kerül ki. Nagyváradon is működik egy gör. katolikus tanítóképző. Kolozsváron háztartási iskolájuk van a Szent Teréz leánynevelő intézetben.

Az északerdélyi román papság utánpótlásáról a kolozsvári gör. keleti és gör. katolikus teológia gondoskodik. A román értelmiségi réteg a Ferenc József-tudományegyetemen képezheti magát, amelynek román tanszéke szaktanárral van betöltve. Az egyetemnek az elmúlt évben 146 román hallgatója volt, idén ez a szám is emelkedett.

Érdeklődéssel forgattuk a tanulmánynak a román sajtóról szóló fejezetét. A régi, hírhedtté vált újságíró-nevek mind eltűntek, a *Tribuna Ardealului* című kolozsvári napilap és a *Săptămână* című besztercei hetilap körül új gárda gyülekezik. Ezekben a lapokban irodalmi és egyházi rovatokat is találunk. A magasabb irodalmi igényeket a *Viața Ilustrată* című képes folyóirat szolgálja. Az ismeretterjesztést nagy számban megjelenő naptárak és különböző alkalmi kiadványok látják el. Jellemző, hogy több mint 13 naptár jelent meg tavaly román nyelven. A *Tribuna Ardealului* könyvsorozatot is ad ki, az egyházi tárgyú könyveknek pedig se szere, se száma.

A román könyvtermelést szemlélteti az alábbi kis táblázat:

<i>Művek</i>	1940.	1941.	1942. jún.-ig	Össz.
Népnaptárak	6	7	–	13
Évkönyvek	–	2	–	2
Néprajzi munkák	–	2	1	3
Verses kötetek	–	2	1	3
Egyházi vonatkozású könyvek	–	8	6	14
Gazdasági munkák	–	1	1	2
Pénzügyi munkák	–	1	–	1

A tanulmány a továbbiakban az új román költőkkel, az erdélyi román képzőművészettel, kulturális megnyilvánulásaikkal és az erdélyi szellemmel foglalkozik.

Pusztai-Popovits József értékelés nélkül közli adatait. Tanulmánya emiatt azt a veszélyt rejti magában, hogy a tájékozatlan olvasó hamis képet nyer az új erdélyi román életről. Ellenmondásként hat, hogy míg egyrészt azt olvassuk: az észak-erdélyi románságot mind itthagyták szellemi vezetői, addig olyan élénk és számottevő kulturális életéről kapunk mégis képet, amely a hozzáértő szellemi vezetést mindenképpen feltételezi. Továbbá a tanulmány azt a látszatot kelti, hogy a románságot Északerdélyben a *megbékélés és a helyzetbe való beletörődés* jellemzi. Pusztai-Popovits csak mennyiségileg igyekszik felmérni a kérdést, a tartalmi és minőségi értékeléssel adósunk marad. Munkájából nem ismerhetjük meg a román kultúra szellemét és a románság magatartását. Emiatt szükségesnek látjuk a fenti adatokhoz kiegészítésül néhány észrevételt fűzni.

Mindenekelőtt le kell számolnunk azzal a hiedelemmel, hogy az ittmaradt románság *erőtlen és céltudatlan kisebbség volna*. A vezetők nagyrésze eltávozott ugyan a bécsi döntés után, de velük együtt eltűnt a megosztó pártoskodás szelleme is, helyet engedve az egységes és rugalmas szellemi irányításnak. Az ittmaradt román vezetőréteg hamar magáralált és már az első időkben ittmaradásra és helytállásra buzdított minden románt. Bámulatos gyorsasággal zökkentek vissza abba a lelki magatartásba, amely 1918-ig jellemezte őket, s amely annak idején a „Supplex libellus”-ban és a híres pört kavarázó „Memorandum”-ban nyilatkozott meg. Elég hivatkoznunk azokra a célzatos cikkekre és az allegorikus versek egész sorára, melyekben a román vágyak és törekvések a mélabús emlékezésektől a kihívás

hangjáig minden változatban kifejezésre jutnak.

A román sajtó élénk kapcsolatot tart fenn a romániaival, sőt olyan befolyással van az itteni románság életére a túloldali sajtó, hogy szemöldökráncolására az utóbbi időben jelentékeny változás állott be a magyar Erdély románságának magatartásában. Az itteni román sajtóra jellemző, hogy minden magyar vonatkozású esemény mellett teljes közömbösséggel halad el s ha emlégeti is az erdélyi szellemet, az előtte csak a latinos iskola tagjaiban és Horiában, Lazárban és Avram Iancuban személyesítődik meg.

Ha eléggé mozgalmas is az észak-erdélyi románság szellemi élete, nem nehéz észrevennünk, hogy mozgalmak súlypontja nem a kulturális tevékenységre esik. Szervezkedésük az utóbbi időben mindinkább *gazdasági és társadalmi síkra tolódott át*. Egyre szaporodnak a román szövetkezetek, két központ, a Plugarul és a Partium körül csoportosulva. S a társadalmi gyülekezésre minden alkalmat fölhasználnak. Soha annyi búcsút és zárándoklatot nem rendeztek és a Mária-kongregációk úgy nem virultak, mint éppen most. A Mária-kongregációknak eredeti elképzelés szerint a magasabb vallásos igényű társadalmi réteget kellene szolgálniak, a román görög katolikusoknál azonban kongregánista lett a falu apraja-nagyja.

A kérdést tehát nem szabad *távolról és nyomtatványokon, újságon és könyveken keresztül* vizsgálni. A nemzetiségek életéről csak akkor nyerhetünk őszinte képet, ha tájékozottak vagyunk afelől is, ami a külső élet mögött zajlik.

Pusztai-Popovits József munkája azt árulja el, hogy van jártassága a román kérdésben s ha az adatszerű felsoroláson túl a jelenségek indítóokára is igyekszik rávilágítani s az itt figyelmébe ajánlott szempontokat tekintetbe veszi, a jövőben értékesebb munkát is várhatunk tőle ezen a területen.

Szőcs Lajos

HÁROM KÖNYV A MAGYAR FALURÓL

Az utóbbi húsz esztendő közérdekű magyar irodalmában legnagyobb teret az ú. n. *falukérdés* foglalta el. Sokan már új tudomány kialakulását várták attól a széleskörű, olykor azonban jelszavakra is építő falukutatástól, mely a maga hevességével átcsapott a napi politikába is. A falu megismerése voltaképp az általánosabb magyarságismeret településtörténeti fejezetébe tartozik. Elképzelhető történeti, társadalomelméleti, néprajzi, geopolitikai, demológiai szempontokra építő és figyelő tanulmányozása, de a falutudomány, mint olyan, még logikai elvonás formájában sem létezhet önálló studiumként.

A faluról szóló írások sorában láttunk néhány olyan művet felbukkanni, melyekre a figyelmet nem árt ezúttal sem ráterelni. Valamennyinek egyező és eléggé nem becsülhető jellemvonása, hogy egységesen és következetesen egyetlen kijelölt szemponthoz igazodik. Elég terünk sincsen arra, hogy itt valamennyit sorra vehessük, csupán háromra szeretnénk kevés értékjelző szóval utalni, és közülük a legújabbat kiemelni, mint olyat, mely a falusias település évszázados multjáról vall.

A sárospataki falutanulmányozás két szempontból ért el eddig figyelemreméltó eredményt: egyfelől itt intézményesen tanították a falu nemzeti értékét és fontosságát a magyar jövő szempontjából nézve, másfelől Sárospatakon vetették meg a falutanulmányozás elméleti alapjait. Ebben a vonatkozásban *Újszász Kálmán*: »A falu« című művét kell kiemelni, mint olyan neveléstudományi értekezést, mely a falutanulmányozás rendszerét kiépítette és tökéletesítette. Az ott megadott módszerek segítségével többek külön-külön tanulmányából egységesen bontakozik ki az a nemzeti értékálomány, melyet a magyar falvak képviselnek. Újszász könyve voltaképp a pataki diákság tankönyvé-

nek készült, eredménye annak az ifjúságnak a munkájából fog kibontakozni, amely kikerülve a faluba, elméleti készültségét a helyszínen gyümölcsözteti majd.

Erdei Ferenc »Magyar falu« című kötete társadalomtörténeti és gazdaságtudományi alapokra épülve, felsorakoztatja mindazokat a tényezőket, melyek a magyar falvak életét és fennmaradását mindmáig biztosították. Az egyetlen nagyobb szintézise a magyar falu kialakulásának, nemzeti és történeti jelentőségének. Erdei e műve olyan elméleti alapvetés, amelynek eredményeivel számolniok kell nemzetpolitikánk felelős irányítóinak.

Az alföldi magyar falvak szüntelen küzdelmet folytatnak nyomasztó életkörülményeikkel, önmagukra utaltan, fejlődési lehetőségek hiányában életük egyre nehezebb. Művelődésre is kevés alkalmuk nyílik, sok reményteljes tehetség örlődik fel a falvak magányában. Anyagi erejük csak a vegetálást engedi meg. Olyan jelenségek ezek, amelyek láttán nem késchetik a megoldást hozó beavatkozás, annál kevésbbé, mert a magyar életnek a falu az az erőtartaléka, amelytől vezetőrétegünk megújítását is várjuk.

A magyar falu évezredes küzdelme tárul elénk *Fodor Ferenc*, egyetemi tanár most megjelent »Az elnemsodort falu« című könyvében. Biharmegye közepén, a Fekete-Körös völgyében fekszik egymás közvetlen közelében két östelepülésű magyar falu: Tenke és Bélfe nyér. A kettő csaknem egynek számítható. Közös településtörténetüket írta meg a szerző, akinek egyébként szülőföldje is ez az iker-település.

A történelem viharaitól megkímélt falvak életerejé századok óta korlátozott volt, teljesen megtörni azonban még a legzivatárosabb századok sem tudták. A termőtalaj mindig biztosította a szűkös megélhetést; egyes nemzetségek századok óta lakói a két falunak. Szaporodás, kivándorlás következtében a nép-

mozgalmi adatok meglehetősen egy szinten mozogtak több száz éven keresztül. Mivel a népesedés nem vetetett nagyobb hullámokat, a birtokviszonyok sem változtak; intézmények lassan, vontatottan alakultak, de aztán megmaradtak. Az ember sorsát mindennél jobban befolyásolták a földrajzi viszonyok, valójában azok tartották meg száza-

dokon át e két falu magyarságát nemcsak Biharban, hanem az ország más tájain is.

Fodor Ferenc könyve a sok elsodort falu sorsával ellentétben szerencsés kivételt állít elénk, egyet azok közül, amelyek megragadóan példázzák a magyar falu évszázados küzdelmét és életerejét.

Paku Imre